

Наукові перспективи
Видавнича група

ВІСНИК науки та освіти
ISSN 2786-6165 (ONLINE)

серії: філологія, культура і мистецтво,
педагогіка, історія та археологія, соціологія

Bulletin of Science and Education

№ 1(31) 2025

Видавнича група «Наукові перспективи»
Християнська академія педагогічних наук України

«Вісник науки та освіти»

*(Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія»,
Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*

Випуск № 1(31) 2025

Київ – 2025

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

"Bulletin of Science and Education"

*(Series" Philology ", Series" Pedagogy ", Series" Sociology ",
Series" Culture and Art ", Series" History and Archeology")*

Issue № 1(31) 2025

Kiev – 2025

«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)»:
журнал. 2025. № 1(31) 2025. С. 2493

*Рекомендовано до видавництва Всеукраїнською Асамблеєю докторів наук з державного управління
(Рішення від 02.12.2024, № 1/12-24)*

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022
№ 894 журналу присвоєні категорії "Б" із історії та археології
(спеціальність - 032 Історія та археологія) та педагогіки
(спеціальність - 011 Освітні, педагогічні науки)**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від
23.12.2022 № 1166 журналу присвоєна категорія Б з філології
(спеціальність - 035 філологія)**

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної академії наук Азербайджану, Всеукраїнської асоціації педагогів і психологів з духовно-морального виховання та Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління

Журнал публікує наукові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів філології, соціології, науки про освіту, історії, археології, а, також, культурології та мистецтвознавства з метою їх впровадження у сучасний науково-освітній простір.

Цільова аудиторія: вчені, лінгвісти, літературознавці, перекладачі, мистецтвознавці, культурознавці, педагоги, соціологи, історики, археологи, а, також, інші фахівці з різних сфер життєдіяльності суспільства, де знаходиться застосування тематика наукового журналу

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar

Головний редактор: Гурко Олена Василівна - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, (Дніпро, Україна)

Редакційна колегія:

- ✚ Александрова (Верба) Оксана Олександрівна – доктор мистецтвознавства, доцент, професор кафедри теорії музики Харківського національного університету імені І. П. Котляревського, (Харків, Україна)
- ✚ Афонін Едуард Андрійович - доктор соціологічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, (Київ, Україна)
- ✚ Булатов Валерій Анатолійович - старший викладач кафедри дизайну Українського гуманітарного інституту, член спілки дизайнерів України
- ✚ Вакулик Ірина Іванівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)
- ✚ Волошенко Марина Олександрівна – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Національний університет "Одеська політехніка" (Одеса, Україна)
- ✚ Вуколова Катерина Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету (Біла Церква, Україна), доцент Дніпровського відділення центру наукових досліджень та викладання іноземних мов Національної академії наук України, Дніпро, Україна (Дніпро, Україна)
- ✚ Головіна Алла Василівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Гончарук Віталій Володимирович – к.пед.н., старший викладач кафедри хімії та екології «Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини», (м. Умань, Україна)
- ✚ Ісайкіна Олена Дмитрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету, член Спілки краєзнавців України (Київ, Україна)
- ✚ Колмикова Олена Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Дунайського інституту Національного університету "Одеська морська академія" (Одеса, Україна)
- ✚ Котельницький Назар Анатолійович - кандидат історичних наук, доцент кафедри права Чернігівського інституту інформації, бізнесу та права Міжнародного науково - технічного університету імені академіка Юрія Бугая, член - кореспондент Центру українських досліджень Інституту Європи РАН (Чернігів, Україна)
- ✚ Кошетар Уляна Петрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Куриш Наталія Костянтинівна – кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-навчальної роботи, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (Чернівці, Україна)
- ✚ Линтвар Ольга Миколаївна - кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Литвинська Світлана Віталіївна - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету, (Київ, Україна)

- Бармак М.В., Мельник Р.П.** 2021
*ОСОБОВИЙ ФОНД БОГДАНА ХАВАРІВСЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО
ВИВЧЕННЯ ЙОГО ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ*
- Галуха Л.Ю.** 2034
*РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕЛЕКТУАЛІВ У ФОРМУВАННІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ В ХІХ СТОЛІТТІ*
- Ганус С.О., Туряниця І.А.** 2049
*АКСІОЛОГІЧНІ ТА ДИДАКТИЧНІ ВИМІРИ ПРЕЗЕНТАЦІЇ КРИМУ
Й ТУРЕЧЧИНИ В УКРАЇНСЬКИХ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ З
ІСТОРІЇ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ*
- Данилевич В.Ю.** 2070
*ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВОГО ІНСТИТУТ СЕЛЕКЦІЇ
В ЙОГО «ФЕДЕРАТИВНИЙ» ПЕРІОД (1922-1930)*
- Дробіна Л.М.** 2086
*ПРЕСА ЯК СВІДОК ІСТОРІЇ: АНАЛІЗ ПРОПАГАНДИСТСЬКИХ
КАМПАНІЙ КРАЇН «ОСІ» В КОНТЕКСТІ ПАКТУ МОЛОВОТА-
РІББЕНТРОПА 1939 Р.*
- Земський Ю.С.** 2099
*СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ
ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВОТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ ОЛЕКСАНДРА
КОНИСЬКОГО*
- Іванета А.О.** 2109
*ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ МІЖРЕ-
ГІОНАЛЬНИХ КОНТАКТІВ КОМУНІСТИЧНОЇ ТОТАЛІТАРНОЇ
ДЕРЖАВИ 20-30-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ: ІСТОРІОГРАФІЯ
ПРОБЛЕМИ*
- Кмін А.О.** 2127
*ВІДРОДЖЕННЯ ІСТОРІЇ: РЕІНТЕГРАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ СПАДЩИНИ
ЧЕРЕЗ ПРОЕКТ "ПРОМПРИЛАД. РЕНОВАЦІЯ"*
- Коляда І.А.** 2135
*НАЦІОНАЛЬНО-МИСТЕЦЬКИЙ ФЕНОМЕН ВИДАТНИХ
УКРАЇНСЬКИХ МИСТКИНЬ ОЛЬГИ БАСИСТЮК І АДИ
РОГОВЦЕВОЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ*
- Костючок П.Л., Щербін Л.В.** 2148
*ЖІНКА У СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ: СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА
ІСТОРІОГРАФІЯ*

УДК 930.25

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1\(31\)-2021-2033](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1(31)-2021-2033)

Бармак Микола Валентинович доктор історичних наук, професор кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, тел.: (0352) 53-59-01, <https://orcid.org/0000-0001-7440-0881>

Мельник Роман Петрович кандидат історичних наук, доцент кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини, Національний університет «Львівська політехніка», <https://orcid.org/0000-0002-7791-229X>

ОСОБОВИЙ ФОНД БОГДАНА ХАВАРІВСЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ЙОГО ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Особовий фонд Богдана Хаварівського, створений на основі його багатогранної професійної, наукової та громадської діяльності, є цінним джерелом для дослідження української історії, культури та краєзнавства. Цей фонд містить численні документи, які охоплюють широкий спектр діяльності Б. Хаварівського: від його особистих записів і досліджень до архівних матеріалів, що відображають його внесок у розвиток краєзнавства, популяризацію історії, музейної справи та підтримку культурних ініціатив.

В аналізі матеріалів фонду особливу увагу заслуговують його дослідницькі роботи, серед яких "Документи 'Просвіти' у Денисові" та "Листування двох вчених. Александр Брюкнер і Кирило Студинський". Ці матеріали не лише висвітлюють конкретні аспекти історії української культури та науки, але й демонструють уважність і професіоналізм автора у роботі з джерелами, що забезпечує їхню цінність для сучасних наукових досліджень.

Опубліковані статті та поезії Б. Хаварівського є важливим свідченням його багатогранності, оскільки вони охоплюють як академічну сферу, так і літературну творчість. Їхній аналіз дозволяє побачити, як він поєднував творчий підхід із науковим осмисленням історичних і культурних процесів.

Додатково, документи про професійну діяльність Б. Хаварівського, такі як його трудова книжка, характеристики, програми конференцій і культурно-освітніх заходів, дозволяють відтворити контекст його діяльності, а також оцінити масштаби його впливу на наукове та культурне життя Тернопільщини.

Особовий фонд Богдана Хаварівського є важливим ресурсом для дослідження його багатогранного внеску в українську культуру, історію та краєзнавство. Ці матеріали не лише висвітлюють життя і діяльність однієї особистості, але й слугують джерелом для ширшого розуміння історичних і культурних процесів в Україні другої половини ХХ ст.

Ключові слова: Богдан Хаварівський, архів, особовий фонд, українська культура, історичне дослідження, громадська діяльність.

Barmak Mykola Valentynovych Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of History of Ukraine, Archaeology, and Special Branches of Historical Sciences, Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk, Ternopil, tel.: (0352) 53-59-01, <https://orcid.org/0000-0001-7440-0881>

Melnyk Roman Petrovych Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of History, Museum Studies and Cultural Heritage of the Lviv Polytechnic National University, <https://orcid.org/0000-0002-7791-229X>

THE PERSONAL FUND OF BOHDAN KHAVARIVSKY AS A SOURCE FOR STUDYING HIS LIFE AND WORK

Abstract. The personal fund of Bohdan Khavarivsky, created on the basis of his multifaceted professional, scientific and public activities, is a valuable source for studying Ukrainian history, culture and local history. This fund contains numerous documents that cover a wide range of Khavarivsky's activities: from his personal notes and research to archival materials that reflect his contribution to the development of local history, popularization of history, museum work and support of cultural initiatives.

In the analysis of the fund's materials, his research works deserve special attention, including "Documents of 'Prosvita' in Denisov" and "Correspondence of two scientists. Alexander Brückner and Kyrylo Studinsky". These materials not only highlight specific aspects of the history of Ukrainian culture and science, but also demonstrate the author's attentiveness and professionalism in working with sources, which ensures their value for modern scientific research.

Khavarivskyi's published articles and poems are an important testament to his versatility, as they encompass both academic and literary work. Their analysis allows us to see how he combined a creative approach with a scientific understanding of historical and cultural processes.

Additionally, documents about Khavarivskyi's professional activities, such as his work book, characteristics, programs of conferences and cultural and

educational events, allow us to recreate the context of his activities, as well as to assess the scale of his influence on the scientific and cultural life of the Ternopil region.

Bohdan Khavarivskiy's personal fund is an important resource for studying his multifaceted contribution to Ukrainian culture, history, and local history. These materials not only highlight the life and work of one individual, but also serve as a source for a broader understanding of historical and cultural processes in Ukraine in the second half of the 20th century.

Keywords: Bohdan Khavarivskiy, archive, personal fund, Ukrainian culture, historical research, public activity.

Постановка проблеми. Особовий фонд Богдана Хаварівського, збережений у Державному архіві Тернопільської області є унікальним джерелом для дослідження його життєвого та професійного шляху. Богдан Хаварівський — відомий український краєзнавець, архівіст і громадський діяч, чия діяльність охоплює широке коло суспільно-культурних та історичних аспектів, що вплинули на розвиток української науки, культури та архівної справи. Аналіз матеріалів його особового фонду дозволяє детально простежити етапи його становлення як особистості, дослідника та організатора.

Цінність цього фонду полягає у багатогранності представлених матеріалів. Зокрема, автобіографія Б. Хаварівського, написана з авторськими правками, є не лише джерелом біографічних даних, але й свідченням його саморефлексії та усвідомлення свого внеску в наукове і суспільне життя. У матеріалах також відображено його професійний розвиток, що підтверджується трудовою книжкою, характеристиками з місць роботи та численними грамотами й відзнаками. Ці документи відкривають широкі можливості для вивчення його професійного становлення, оцінки впливу його діяльності на регіональну історію та культуру.

Особливої уваги заслуговують документи, що ілюструють наукову й культурну активність Б. Хаварівського. Програми конференцій, доповіді, статті й публікації свідчать про його глибоке зацікавлення історією, краєзнавством, архівною справою, а також участь у формуванні наукової думки Тернопільщини та України в цілому. Матеріали про його співпрацю з художниками та культурними установами дозволяють дослідити його роль як організатора і популяризатора мистецтва.

Особовий фонд Богдана Хаварівського не лише відображає його особисті досягнення, а й дозволяє краще зрозуміти соціокультурні умови його часу. Він є цінним ресурсом для вивчення не лише життя і діяльності

однієї особистості, але й загальної історії української краєзнавчої науки, громадської активності та культурного розвитку. Цей фонд відкриває перспективи для міждисциплінарних досліджень, поєднуючи історичний, соціологічний, культурологічний та архівознавчий підходи.

Метою статті є дослідження особового фонду Богдана Хаварівського як джерела для вивчення його багатогранної професійної, наукової, творчої та громадської діяльності, а також аналіз документів фонду з метою реконструкції життєвого шляху, оцінки його внеску в розвиток української архівної справи, краєзнавства, культури та національної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками спостерігається помітне зростання наукового інтересу до вивчення життя та діяльності Богдана Хаварівського. Ця тенденція зумовлена прагненням дослідників осмислити багатогранність його особистості як громадсько-політичного діяча, культурно-просвітницького активіста та архівіста. Аналіз сучасної наукової літератури дає можливість визначити ключові напрями дослідження постаті Б. Хаварівського, оцінити методологічні підходи до використання його спогадів і праць як історичних джерел, а також окреслити перспективи подальших наукових студій.

Значний внесок у дослідження становлення та діяльності Богдана Хаварівського зробила Г. Буяк [1–5]. У своїх роботах вона досліджує процес формування світогляду Б. Хаварівського на тлі соціально-політичних трансформацій другої половини ХХ ст. Особлива увага приділяється його активній участі в національно-демократичному русі, співпраці з громадськими організаціями, а також впровадженню адміністративних ініціатив. Зазначені праці створюють ґрунтовну базу для аналізу внеску Б. Хаварівського в розвиток українського суспільства в період кардинальних змін.

У статті А. Кліша та Я. Сека [6] розглядається значення спогадів як джерела для вивчення життя і діяльності Богдана Хаварівського. Автори акцентують увагу на методологічних підходах до аналізу спогадів, підкреслюючи їхню суб'єктивність, але водночас високу джерелознавчу цінність. Описуються специфічні аспекти, пов'язані із формуванням спогадів про Б. Хаварівського, які відображають його роль у культурно-просвітницькому русі, архівній справі та розвитку краєзнавства. Дослідники зазначають, що спогади дозволяють розкрити його особистісні риси, професійні досягнення та вплив на наукову й культурну спільноту.

Інша праця А. Кліша та Я. Сека [7] присвячена аналізу внеску Богдана Хаварівського в розвиток освітньої системи Тернопільського регіону. Автори детально досліджують його ініціативи в організації освітніх програм, підтримці педагогічних колективів і популяризації історико-культурної спадщини в навчальному процесі. Особливу увагу приділено

взаємодії Б. Хаварівського з місцевими освітніми установами, його ролі у створенні краєзнавчих гуртків, а також його діяльності в межах методичних секцій. Стаття підкреслює його бачення освіти як інструменту національного відродження і культурного розвитку.

Особливе місце серед джерельної бази дослідження займають спогади про Богдана Хаварівського, зібрані у виданні «Усі ми будемо в архіві...» [8]. Це джерело становить цінний інструмент для реконструкції особистісного виміру його багатогранної діяльності та аналізу оцінок його внеску, сформульованих сучасниками. Спогади дозволяють дослідникам глибше осмислити соціокультурний та професійний вплив Б. Хаварівського на розвиток української культури, зокрема краєзнавства, музейної та архівної справи. Завдяки комплексному характеру цього видання відкриваються можливості для вивчення не лише його індивідуальних досягнень, але й ширшого контексту культурних і суспільних процесів, які він активно формував та підтримував.

Діяльність Богдана Хаварівського як архівіста детально висвітлена у бібліографічному довіднику «Українські архівісти (XIX–XX ст.)» [9], який акцентує увагу на його вагомому внеску у розвиток архівної справи в Україні. Зокрема, підкреслюється його активна участь в ініціюванні створення нових особових фондів відомих діячів науки і культури. Ця діяльність мала важливе значення для збереження національної історичної пам'яті, оскільки сприяла формуванню документальних баз, які відображають культурно-історичні процеси в Україні другої половини XX ст.

Таким чином, сучасна наукова література створює ґрунтовний контекст для подальшого осмислення ролі Богдана Хаварівського як знакової постаті української культури, політики та просвітництва. Його спадщина залишається важливим джерелом для розуміння суспільно-політичних процесів другої половини XX ст.

Виклад основного матеріалу. Автобіографія є ключовим документом, що висвітлює життєвий шлях Богдана Хаварівського. Машинопис з авторськими правками дає змогу простежити розвиток його життєвої позиції, оцінити пріоритети, цінності та ключові етапи становлення як особистості та фахівця. Авторські правки свідчать про його ретельне ставлення до самопредставлення та прагнення передати об'єктивну картину власного життя. Автобіографія може містити унікальні факти, які не завжди відображені в офіційних документах [11].

У відомостях про професійну, наукову, творчу і громадську діяльність подається огляд діяльності Б. Хаварівського, деталізуючи його внесок у різні сфери: професійну, наукову, культурну та громадську. Рукописна та машинописна версії дозволяють простежити процес підготовки тексту,

зміну акцентів у залежності від контексту. Особливу увагу слід приділити переліку реалізованих проєктів, участі у громадських ініціативах, а також його ролі в розвитку регіональної історії та краєзнавства [12].

Характеристики з місць роботи є важливим джерелом для аналізу професійної репутації Б. Хаварівського серед колег і керівництва. Вони відображають рівень його компетенцій, відповідальності та міжособистісних якостей. Ці документи також демонструють його авторитет як фахівця та громадського діяча, підкреслюючи його здобутки в контексті виконання службових обов'язків [13].

Трудова книжка є офіційним джерелом, яке документує кар'єрний шлях Б. Хаварівського, включаючи місця роботи, посади, дати початку та завершення трудової діяльності. Вкладка до трудової книжки дозволяє деталізувати окремі етапи професійного розвитку. Ці дані надають змогу дослідити його кар'єрне зростання та визначити його професійні інтереси [14].

Особисті документи є свідченням громадянської активності та військової дисципліни Богдана Хаварівського. Зокрема, облікова картка офіцера запасу та мобілізаційний припис підтверджують його причетність до військової служби, що може бути важливим елементом його біографії. Наказ про присвоєння звання відображає досягнення, пов'язані з виконанням військового обов'язку, та статус Б. Хаварівського у суспільстві [15].

«Анкета художника» картинної галереї Тернопільського краєзнавчого музею, заповнена Б. Хаварівським має цінність для вивчення його взаємодії з художнім середовищем Тернопільщини. Заповнена анкета дає уявлення про його особисте бачення мистецтва, уподобання та оцінки художньої творчості. Її зміст може слугувати ключем до аналізу мистецьких процесів у регіоні, а також до вивчення ролі Б. Хаварівського як культурного посередника між художниками та установами культури [16].

Відомості про роботу Б. Хаварівського у методичних секціях, що діяли при обласному учбово-методичному кабінеті Тернопільського обласного управління профтехосвіти висвітлюють методичну діяльність Б. Хаварівського в галузі професійно-технічної освіти. Інформація про його участь у методичних секціях свідчить про його активний внесок у вдосконалення навчального процесу, розвиток педагогічних методик і підтримку освітніх ініціатив. Цей аспект діяльності демонструє його прагнення до інновацій у сфері освіти та професійної підготовки кадрів. [17]

У особовому фонді зберігається заява Б. Хаварівського на ім'я ректора Тернопільського педагогічного університету В. Кравця про надання дозволу прикріпитися як пошукача. Вона є важливим джерелом для вивчення академічної діяльності Б. Хаварівського та його прагнення до наукового зростання. Вона свідчить про його зацікавленість у дослідженні

історичних дисциплін та методики викладання, а також про прагнення отримати кандидатський ступінь під керівництвом відомого професора Р. Тхоржевського. Наявність резолюції наукового керівника підтверджує підтримку Б. Хаварівського в академічних колах [18].

Програми наукових заходів, у яких брав участь Богдан Хаварівський, висвітлюють його тематику досліджень, зокрема питання історії, краєзнавства, архівної справи та культурного розвитку Тернопільщини. Включені теми його доповідей дають змогу простежити еволюцію наукових інтересів Б. Хаварівського, його внесок у дискусії наукової спільноти та роль у розвитку регіональних досліджень. Ці програми також слугують свідченням його активної участі у наукових заходах на місцевому та національному рівнях [19].

Програми культурно-освітніх заходів демонструють роль Б. Хаварівського як популяризатора культури та краєзнавства. Його участь у різноманітних заходах свідчить про визнання його авторитету у сфері культурно-освітньої діяльності. Зазначені заходи також дозволяють оцінити масштаби його співпраці з різними установами, організаціями та громадськими ініціативами [20].

Запрошення на урочистості є важливими свідченнями суспільного статусу Б. Хаварівського. Вони ілюструють його зв'язки з колегами, науковою спільнотою та широким колом діячів культури. Ці матеріали дозволяють відтворити соціальне та культурне середовище, у якому працював і діяв Б. Хаварівський [21].

Мандати та перепустки підтверджують активну участь Б. Хаварівського в конференціях, форумах та громадських ініціативах. Вони слугують доказом його ролі як учасника ключових наукових і громадських подій, на яких обговорювалися актуальні питання науки, культури та суспільного життя. [22]

Грамоти, листи-подяки, дипломи відображають офіційне визнання заслуг Б. Хаварівського в різних сферах його діяльності. Вони є цінним джерелом для оцінки його професійного статусу та внеску в розвиток історичної науки, краєзнавства та архівної справи [23].

Вітання з ювілеями та іншими подіями ілюструють повагу до Б. Хаварівського з боку колег, друзів і громадськості. Вони допомагають відтворити атмосферу соціального середовища, у якому він працював, та підтверджують його вплив на розвиток краєзнавства й науки у регіоні [24].

Публікація «1 вересня – 50 років від дня народження Хаварівського Богдана Васильовича (01.09.1948) – краєзнавця, директора архіву» є важливим біографічним джерелом, яке акцентує увагу на основних віхах життя і професійної діяльності Б. Хаварівського. Вона містить корисні

факти про його внесок у краєзнавство, що може бути інтегровано до тексту наукової статті [25].

Фрагмент довідника слугує коротким, але змістовним описом біографії та діяльності Б. Хаварівського. Це джерело підтверджує його авторитет і внесок у розвиток краєзнавства Тернопільщини [26].

Публікації Б. Хаварівського у періодиці в 1972–1987 роках ілюструють ранній період творчої та дослідницької діяльності Б. Хаварівського. У вирізках з періодики представлена різнопланова тематика, яка охоплює його краєзнавчі дослідження, суспільно-культурні огляди, а також статті, пов'язані з архівною справою. Авторська добірка вирізок свідчить про те, що Б. Хаварівський уважно ставився до своєї публікаційної діяльності, зберігаючи докази свого внеску в суспільне життя [27].

Опубліковані статті, дослідження, повідомлення, інформації, поезії Б.Хаварівського у 1975–2002 роках демонструють багатогранність його творчості. Ці статті та дослідження відображають розвиток краєзнавчої думки, дослідження історичних подій і персоналій. Повідомлення й інформації, зокрема в архівній і музейній галузі, є свідченням його практичної участі в цих сферах. Публікація поезій відкриває інший, творчий бік його особистості, що дозволяє оцінити його не лише як науковця, а й як культурного діяча, здатного до естетичного осмислення історичних і соціальних реалій [28].

Матеріали про професійну, творчу і громадську діяльність Б. Хаварівського у пресі за 1970–2003 роки відображають зовнішню оцінку його діяльності його сучасниками. Вони дають змогу побачити його професійний і суспільний вплив очима колег, журналістів та громадських діячів. Зміст цих публікацій свідчить про визнання його заслуг у краєзнавстві, архівній справі та культурно-освітній діяльності. Такі матеріали є важливими для реконструкції суспільного контексту, у якому він працював. [29]

Авторська добірка публікацій про діяльність Б. Хаварівського підтверджує його активну присутність у культурному та науковому просторі того періоду. Ці матеріали дають змогу оцінити, як його робота висвітлювалася у засобах масової інформації та які аспекти його діяльності привертати найбільшу увагу громадськості [30].

"Документи "Просвіти" у Денисові" є важливим джерелом для вивчення історії місцевих осередків товариства "Просвіта", яке відігравало ключову роль у збереженні та розвитку української культури в умовах австро-угорського, а згодом польського домінування. Авторський підхід до аналізу діяльності сільського осередку в Денисові дозволяє глибше зрозуміти організаційну структуру, форми діяльності та соціальний вплив

"Просвіти" на громаду. Авторські правки у тексті свідчать про ретельну роботу Б. Хаварівського над текстом і прагнення до максимального точного відображення історичних фактів [31].

Дослідження про листування двох видатних науковців є прикладом важливої роботи з епістолярними джерелами. Аналіз кореспонденції Александра Брюкнера та Кирила Студинського дозволяє відтворити інтелектуальний діалог цих діячів, їхні погляди на українську культуру, мову та літературу. Додатки у вигляді копій листів підвищують цінність дослідження, надаючи можливість використовувати матеріал як первинне джерело для подальших наукових розвідок. [32]

Дослідження Богдана Хаварівського про зв'язок Михайла Грушевського з українською боністикою. У статті розкривається маловідомий аспект діяльності видатного історика, зокрема його внесок у вивчення та популяризацію українських грошових знаків як культурного та історичного феномена. Машинопис є підтвердженням уваги автора до важливих аспектів історичної науки, які раніше не мали належного висвітлення [33].

Дослідження Б. Хаварівського "Натхнення з Довбушевої криниці" (Олекса Довбуш і Тернопілля) висвітлює значення постаті Олекси Довбуша для Тернопільщини та української історії в цілому. У матеріалі акцентовано увагу на народному герої як символі боротьби за соціальну та національну справедливість. Окремо варто зазначити повідомлення про наукову конференцію, що підкреслює активну участь Хаварівського в організації академічних заходів, спрямованих на вивчення української історії та культури [34].

Висновки. Аналіз особового фонду Богдана Хаварівського дозволив оцінити його багатогранну діяльність, яка охоплювала краєзнавчі дослідження, архівну справу, культурно-освітню та громадську активність. Матеріали фонду виступають важливим джерелом для реконструкції життєвого і професійного шляху видатного українського діяча, а також для вивчення загального соціокультурного контексту його часу.

Автобіографія, трудова книжка, характеристики та особисті документи Богдана Хаварівського дозволяють скласти детальну картину його становлення як дослідника та громадського діяча. Ці документи відображають основні етапи його професійного зростання, географію діяльності, інтереси та пріоритети. Авторські правки до текстів свідчать про його уважність до деталей та прагнення точно передати ключові аспекти свого життя.

Рукописи, опубліковані статті та добірки публікацій є цінним джерелом для вивчення наукових інтересів Б. Хаварівського. Його дослідження, присвячені історії краю, діяльності «Просвіти», епістолярній спадщині та особистостям української історії, відображають широту його

наукових інтересів. Ці праці підтверджують важливу роль Б. Хаварівського у розвитку краєзнавства та популяризації історичних знань.

Матеріали фонду свідчать про активну участь Богдана Хаварівського у культурному житті Тернопільщини. Програми заходів, запрошення, грамоти та листи-подяки ілюструють його організаторські здібності та вплив на культурно-просвітницький рух регіону. Його участь у конференціях, семінарах та культурних подіях свідчить про високий рівень довіри до нього як експерта.

Мандати, перепустки, відзнаки й подяки, які зберігаються у фонді, підтверджують його активну участь у громадському житті. Визнання заслуг Хаварівського у різних сферах демонструє його вагомий внесок у формування регіональної ідентичності, збереження історичної пам'яті та розвиток місцевої громади.

Матеріали фонду є багатим джерелом для досліджень у сфері історії, культурології, соціології та архівознавства. Вони розкривають не лише життя та діяльність однієї особистості, а й відображають соціальні, культурні та політичні процеси, які відбувалися в Україні другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Таким чином, особовий фонд Богдана Хаварівського є невичерпним джерелом для дослідження його багатогранної діяльності, а також слугує важливим ресурсом для аналізу розвитку української науки, культури та громадського життя в означений період. Вивчення цього фонду дозволяє не лише поглибити розуміння внеску Б. Хаварівського у ці сфери, але й відкриває нові перспективи для дослідження соціокультурної історії України.

Література

1. Буяк Г. Становлення Богдана Хаварівського як особистості, громадсько-політичного і культурно-просвітницького діяча (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія». Вип. 2(47). 2022. С. 67–74.
2. Буяк Г. Екслібрис у творчості Богдана Хаварівського // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. 2023. Том 39. С. 256–267.
3. Буяк Г. Громадсько-політична діяльність Богдана Хаварівського (кінець 1980-х – 1990-х рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: «Історія». 2024. Випуск 1. С. 20–25.
4. Буяк Г. Б. Громадсько-політична і культурно-просвітницька діяльність Богдана Хаварівського (1948–2016 рр.): історіографія проблеми. // Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XIV: Виміри сталого розвитку в теорії та практиці / [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін-Ужгород-Перемишль-Херсон: Посвіт, 2023. С. 14–16.
5. Буяк Г. Адміністративна діяльність Богдана Хаварівського (1990–1992 рр.) // Історична наука у ХХІ столітті: виклики та перспективи: Матеріали наукової конференції. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 129–133.

6. Кліш А., Секо Я. Спогади як джерело вивчення життя та діяльності Богдана Хаварівського // *Вісник науки та освіти* (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»). Випуск № 12(30) 2024. С. 1495–1507. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-12\(30\)-1495-1506](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-12(30)-1495-1506)

7. Klish A, Seko Ya. The Role of Bohdan Khavariivsky in the Development of the Education System of Ternopil's Region // *Актуальні питання у сучасній науці* (Серія «Історія та археологія», Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка»). 2025. Вип. 1(31). С. 1063–1075. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-1\(31\)-1063-1075](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-1(31)-1063-1075)

8. Усі ми будемо в архіві...: Книга пам'яті про Богдана-Романа Хаварівського (1948–2016) / уклад. У. Хаварівський, М. Хаварівська. – Тернопіль : Джура, 2018. 719 с.

9. Українські архівісти (XIX–XX ст.) Бібліографічний довідник. Київ. 2007. С. 649–650.

10. Мельничук Б., Уніят В. Хаварівський Богдан-Роман Васильович // *Тернопільський енциклопедичний словник : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2008. Т. 3 : П – Я. С. 538.*

11. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 1. 2 арк.

12. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 2. 7 арк.

13. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 3. 5 арк.

14. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Спр. 4. 12 арк.

15. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 5. 3 арк.

16. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 6. 2 арк.

17. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 8. 3 арк.

18. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 9. 1 арк.

19. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Спр. 10. 53 арк.

20. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 11. 19 арк.

21. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 12. 73 арк.

22. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 13. 8 арк.

23. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 14. 45 арк.

24. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 16. 40 арк.

25. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 17. 1 арк.

26. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 18. 1 арк.

27. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 19. 53 арк.

28. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 20. 47 арк.

29. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 21. 82 арк.

30. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 22. 19 арк.

31. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 34. 9 арк.

32. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 35. 5 арк.

33. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 36. 5 арк.

34. Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3466. Оп. 1. Спр. 37. 8 арк.

References:

1. Buiak H. Stanovlennia Bohdana Khavariivskoho yak osobystosti, hromadskopolitychnoho i kulturno-prosvitnytskoho diiacha (druha polovyna XX – pochatok XXI st.) [Formation of Bohdan Khavariivskyi as a personality, public-political and cultural-educational figure (second half of the 20th - beginning of the 21st century)] // *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia «Istoriia»*. Vyp. 2(47). 2022. S. 67–74. [in Ukrainian]

2. Buiak H. Ekslibrys u tvorchosti Bohdana Khavariivskoho [Ex-libris in the work of Bohdan Khavariivskyi] // *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Istorychni nauky*. 2023. Tom 39. S. 256–267. [in Ukrainian]

3. Buiak H. Hromadsko-politychna diialnist Bohdana Khavarivskoho (kinets 1980-kh – 1990-kh rr.) [Social and political activity of Bohdan Khavarivskyi (late 1980s - 1990s)] // Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriia: «Istoriia». 2024. Vypusk 1. S. 20–25. [in Ukrainian]

4. Buiak H. B. Hromadsko-politychna i kulturno-prosvitnytska diialnist Bohdana Khavarivskoho (1948–2016 rr.): istoriohrafiiia problemy [Public-political and cultural-educational activities of Bohdan Khavarivskyi (1948–2016): historiography of the problem] // Rozvytok suchasnoi osvity i nauky: rezultaty, problemy, perspektyvy. Tom XIV: Vymiry staloho rozvytku v teorii ta praktytsi / [Red.: Ya. Gzhesiak, I. Zymomria, V. Ilnytskyi]. Konin-Uzhhorod-Peremysyl-Kherson: Posvit, 2023. S. 14–16. [in Ukrainian]

5. Buyak H. Administratyvna diialnist Bohdana Khavarivskoho (1990–1992 rr.) [Administrative activity of Bohdan Khavarivskyi (1990–1992)] // Istorychna nauka u XXI stolitti: vyklyky ta perspektyvy: Materialy naukovoï konferentsii. Ternopil: Vyd-vo TNPU im. V. Hnatiuka, 2023. S. 129–133. [in Ukrainian]

6. Klish A., Seko Ya. Spohady yak dzherelo vyvchennia zhyttia ta diialnosti Bohdana Khavarivskoho [Memories as a source for studying the life and work of Bohdan Khavarivsky] // Visnyk nauky ta osvity (Seriia "Filolohiia", Seriia "Pedahohika", Seriia "Sotsiolohiia", Seriia "Kultura i mystetstvo", Seriia "Istoriia ta arkheolohiia"). Vypusk № 12(30) 2024. S. 1495–1507. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-12\(30\)-1495-1506](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-12(30)-1495-1506) [in Ukrainian]

7. Klish A, Seko Ya. The Role of Bohdan Khavarivsky in the Development of the Education System of Ternopil's Region // Aktualni pytannia u suchasniï nautsi (Seriia "Istoriia ta arkheolohiia", Seriia "Pedahohika", Seriia "Pravo", Seriia "Ekonomika", Seriia "Derzhavne upravlinnia", Seriia "Tekhnika"). 2025. Vyp. 1(31). S. 1063–1075. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-1\(31\)-1063-1075](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-1(31)-1063-1075) [in English]

8. Usi my budemo v arkhivi...: Knyha pam'iaty pro Bohdana-Romana Khavarivskoho (1948–2016) [All of us will be in the archive...: Book of memory about Bohdan-Roman Khavarivskyi (1948-2016)] / uklad. U. Khavarivskyi, M. Khavarivska. Ternopil: Dzhura, 2018. 719 s. [in Ukrainian]

9. Ukrainski arkhivisty (XIX–XX st.) Bibliografichniy dovidnyk [Ukrainian archivists (19th–20th centuries) Bibliographic guide]. Kyiv. 2007. S. 649–650. [in Ukrainian]

10. Melnychuk B. Vin dav prykhystok i meni, i Demkivu, i «Rusaltsi»...: [pamiaty Bohdana Khavarivskoho] [He gave shelter to me, Demkiv, and "Rusaltsi"...: [in memory of Bohdan Khavarivskyi]] // Literaturnyi Ternopil. 2017. № 1. S. 122–125. [in Ukrainian]

11. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 1. 2 ark. [in Ukrainian]

12. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 2. 7 ark. [in Ukrainian]

13. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 3. 5 ark. [in Ukrainian]

14. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 4. 12 ark. [in Ukrainian]

15. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 5. 3 ark. [in Ukrainian]

16. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 6. 2 ark. [in Ukrainian]

17. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 8. 3 ark. [in Ukrainian]

18. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 9. 1 ark. [in Ukrainian]

19. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 10. 53 ark. [in Ukrainian]

20. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 11. 19 ark. [in Ukrainian]

21. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 12. 73 ark. [in Ukrainian]

22. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 13. 8 ark. [in Ukrainian]

23. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 14. 45 ark. [in Ukrainian]

24. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 16. 40 ark. [in Ukrainian]
25. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 17. 1 ark. [in Ukrainian]
26. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 18. 1 ark. [in Ukrainian]
27. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 19. 53 ark. [in Ukrainian]
28. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 20. 47 ark. [in Ukrainian]
29. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 21. 82 ark. [in Ukrainian]
30. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 22. 19 ark. [in Ukrainian]
31. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 34. 9 ark. [in Ukrainian]
32. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 35. 5 ark. [in Ukrainian]
33. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 36. 5 ark. [in Ukrainian]
34. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. F. R-3466. Op. 1. Spr. 37. 8 ark. [in Ukrainian]